

Dones, identitats i televisió: la construcció informativa del 8 de març¹

Montserrat Ribas i Lydia Fernández

■ *Al llarg de les darreres dues dècades s'han obert línies de pensament crític que qüestionen algunes de les nocions bàsiques al voltant de les quals s'ha articulat la construcció de la modernitat. Una de les nocions més controvertides ha estat la de subjecte.*

El subjecte articulat des del pensament binari ens resulta insuficient per explicar la complexitat i el dinamisme de les categories socials, i per això es fa necessari introduir noves formes de conceptualització. Una de les formes que sembla resultar operativa per repensar la noció de subjecte és l'anàlisi de les produccions discursives que constitueixen la base de les accions intersubjectives. La televisió és una de les produccions discursives que tenen més incidència en la construcció dinàmica de les identitats socials. En aquest article presentem la reflexió i l'anàlisi que vam dur a terme sobre la construcció de la identitat dona que emergeix dels relats informatius que van elaborar els telenotícies d'àmbit estatal i Televisió de Catalunya per commemorar el 8 de març (Dia Internacional de les Dones) de 2005.

Paraules clau

Dona, identitat, televisió, discurs, subjectivitat, informatius, 8 de març

Montserrat Ribas

Professora de la Facultat de traducció i interpretació de la Universitat Pompeu Fabra i membre del Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA)

Lydia Fernández

Professora associada del Departament de traducció i filologia de la Universitat Pompeu Fabra

Què volem dir quan diem “sóc una dona” o “és una dona”? Intentar respondre a una pregunta com aquesta és obrir interrogants en espais de coneixement tan diversos com la sociologia, la psicologia social, la filosofia, els estudis culturals, la lingüística o les ciències de la comunicació; és travessar discursos mitjançant els quals s'ha anat instituint i mantenint el pensament patriarcal; és, en definitiva, contribuir a la reflexió sobre els processos que intervenen en la construcció i reproducció de les formes de subjectivitat que sorgeixen com a acció i reacció de l'ordre social dominant.

El nostre objectiu, amb aquest article, és aportar dades i propostes especulatives que contribueixin a impulsar una reflexió col·lectiva sobre la identitat de gènere. En concret, pretenem: a) introduir postulats teòrics que puguin ser útils per analitzar allò que anomenem *construcció de les identitats*, i més especialment les identitats de *gènere*; i b) analitzar com es va construir la identitat *dona* a través dels relats que van confeccionar els informatius de les televisions espanyoles d'àmbit estatal i Televisió de Catalunya sobre el 8 de març (Dia Internacional de les Dones) de 2005.

1. Dones, identitats i televisió

El tema de les *identitats* ha suscitat darrerament més interès en l'àmbit de les ciències socials, ja sigui perquè els processos de globalització propicien l'aparició d'identificacions particulars i locals, ja sigui perquè, com observa

- 1 Aquest article forma part d'un estudi que ha estat possible dur-lo a terme gràcies als enregistraments que ens ha facilitat el CAC.

Laclau (1995: 93), el *Subjecte* (amb majúscula), entès com a categoria universal entorn de la qual s'ha articulat el pensament de la modernitat, ens resulta ja inconsistent i, per tant, qüestionable. I és justament aquest posar en qüestió la noció de subjecte, a través de la qual se'ns ha ofert la possibilitat de pensar-nos, el que es podria considerar la precondition que explicaria la proliferació d'estudis que han sorgit entorn de les distintes expressions de la *subjectivitat* (amb minúscula). Tanmateix, la nostra posició no és qüestionar les bases teòriques que han contribuït a establir les discriminacions del pensament modern, sinó observar com, en el discórrer de la quotidianitat, es van teixint relacions de subordinació individuals i col·lectives que acaben establint inèrcies que serviran de base a les regulacions identitàries.

La millor manera d'entendre la identitat, diu Barker (2003 [1999]: 28), és descrivint-la com un entramat de pautes de discurs que formen una xarxa sense centre, i no com una sèrie d'atributs que posseeix un "jo" nuclear unificat. Aquesta idea d'identitat es basa en una concepció "antirepresentacional" del llenguatge —que trobem ja en el darrer Wittgenstein, 1953—, segons la qual les paraules no reflecteixen un objecte independent del món, sinó que són un recurs per *donar-li forma*; dit d'una altra manera, l'activitat enunciativa no té com a única funció reflectir objectes i estats de coses que existeixen més enllà dels enunciat, sinó construir interactivament aquests objectes i estats de coses. Per tant, el llenguatge no *representa* directament un "jo" preexistent, sinó que el *construeix* a través dels processos mitjançant els quals li assigna *significació*. El *self* no és res més que el conjunt d'accions i discursos que el fan possible i, en conseqüència, l'anàlisi de la identitat s'hauria de desplaçar envers l'anàlisi de les narratives que en construeixen el significat i n'estructuren les experiències. Així, allò que es considerava característiques individuals passa a ser ara efectes de la interacció social (Cabruja 1998: 55).

La televisió com a productora d'identitats

Si considerem que la identitat es construeix participant de les pràctiques dialògiques amb l'entorn discursiu que ens envolta, la televisió hi té, sens dubte, el paper més destacat. No oblidem que hi ha molta gent que no llegeix cap diari i que, per tant, l'opinió que té del que succeeix al món depèn d'allò que li arriba a través del format televisiu. Aquestes persones s'apropien dialògicament dels missatges i significats que la televisió vehicula i els incorporen de manera rutinària a la seva vida. La televisió construeix expressions de "realitat"² i produeix, per tant, models de subjectivitat.

Els cossos, les emocions, els desigs, els sentiments, les esperances, les accions, etc. que articulen les nostres identifications com a subjectes socials són, en bona mesura, efecte de la interacció amb els textos televisius. Els mitjans de comunicació en general, i especialment la televisió, estan, com expressa Thompson (1995:43), profundament implicats en els "projectes identitàries": tenen la possibilitat d'intervenir en les conductes dels individus i fer que adoptin noves formes de vida, tot oferint-los models que facin intel·ligible la pròpia personalitat. Altrament dit, formen part dels dispositius discursius que articulen les identitats socials tot regulant els comportaments i produint coneixements i vocabularis (Cabruja 1998: 56).

I justament perquè la programació de la televisió no és independent dels índexs d'audiència, alguns estudis, bàsicament nord-americans, insisteixen a presentar la televisió com una de les màximes expressions de democràcia. No obstant això, creiem que aquest plantejament és bastant simplificador i que, més enllà de la importància que pugui tenir la intervenció de l'audiència en la producció de programes, entenem que caldrà analitzar fins a quin punt allò que hauria pogut ser un instrument de democràcia directe no s'ha convertit en un instrument d'opressió simbòlica (Bourdieu 1996: 00208)³.

De tota manera, convé tenir clar que parlar de *televisió* és

2 Per *realitat* podem entendre allò que els membres d'una societat aprenen i accepten com alguna cosa donada (Gunter 1995:1).

3 Més endavant, quan parlem de gènere, tractarem la noció de *violència simbòlica* de Bourdieu.

parlar d'interaccions comunicatives molt diferents. Una cosa són els programes que intenten connectar amb allò que s'anomena "cultura popular", i una altra són els programes informatius. Mentre que els programes de cultura popular són qüestionats en determinats cercles, les informacions que apareixen a la televisió, siguin del tipus que siguin i sense saber-ne sovint les fonts, difícilment es posen en dubte. Podríem dir que ocupen un lloc d'autoritat comparable al que podia haver ocupat l'església a l'edat mitjana. Les informacions que dona la televisió són, per a la majoria dels ciutadans, veritats inqüestionables.

I, si observem detingudament les articulacions més recurrents dels discursos informatius, fàcilment ens adonem que, en general, no només legitimen les representacions dominants, sinó que en constitueixen de noves. La televisió, no ho oblidem, és una de les formes més productives de control social.

L'articulació discursiva del gènere

En un dels seus llibres més coneguts, *Gender Trouble*, J. Butler (1990) planteja que el gènere no és un atribut del subjecte que preexisteix a la seva inscripció social, sinó que n'és l'efecte *performatiu*; és a dir, l'efecte de la reiteració d'una conducta socialment regulada i, per tant, *normativa*. *Masculí* i *femení* no són trets inherents a la biologia dels individus sinó el resultat d'una construcció social que imposa als éssers humans formes i conductes que els converteixen en individus socialment intel·ligibles.

Més endavant, aquesta mateixa autora precisa que el discurs i la materialitat dels cossos no es poden dissociar (Butler, 1993); atès que entén que els discursos no són el mitjà a través del qual comprenem allò que són els cossos materials, sinó que són el mitjà a través del qual aquests cossos s'articulen i signifiquen. En resum, tant la dicotomia del gènere com la del sexe no són res més que fórmules regulatives, efectes materials de les "subjeccions" discursives a través de les quals s'inscriu en nosaltres l'ordre social dominant (Foucault 1981).

Una altra noció que no està gaire allunyada d'aquests plantejaments i que ens sembla interessant introduir és la

de *violència simbòlica* de Bourdieu (2000) que hem esmentat anteriorment. La violència simbòlica s'institueix quan els esquemes que posa en pràctica la persona dominada per percebre's i apreciar-se a si mateixa, o per percebre i apreciar els mecanismes de dominació, són producte de la seva inscripció en la cultura com a ésser social. En altres paraules, és una violència que s'exerceix des de dins, des dels esquemes que ens permeten percebre i construir la nostra pròpia subjectivitat.

Els efectes i les condicions de l'eficàcia de la violència simbòlica (ja sigui d'ètnia, de sexe, de cultura o de llengua) estan durament inscrits en el més íntim dels nostres cossos. És per això que Bourdieu (2000) insisteix a situar la força simbòlica al costat de la passió, les emocions, els sentiments, els afectes; en definitiva, en els espais més indomables de la subjectivitat. Dominats i dominadors semblen, des d'aquesta inscripció, no poder deixar de sotmetre's a l'ordre simbòlic de la divisió de gèneres (Gordo 2001: 5)

No obstant això, retornant al postulat de Butler (1990) sobre el *gènere* com a efecte *performatiu*, observem que, més enllà de ser un efecte de dominació, es pot convertir en una estratègia de subversió; és a dir, de la mateixa manera que l'efecte performatiu condemna el subjecte a ser formulat, obre també la porta a reformular-lo. En aquesta mateixa línia, Joan Scott (1999: 107), en un article sobre experiència, llenguatge i explicació històrica, comenta que "l'experiència és una història del subjecte" i argumenta que no es pot separar l'experiència del llenguatge. "Els subjectes —escriu— es constitueixen discursivament i l'experiència és un fet lingüístic (no succeeix fora dels significats establerts). Tot i així, gràcies a la capacitat relacional del llenguatge, no queda tancada en un ordre simbòlic fix". En altres paraules, si l'experiència no queda tancada en un ordre simbòlic fix, l'experiència és reformulable.

2. La construcció informativa del 8 de març

Un estudi sobre la construcció de les identitats de gènere no pot defugir, com ja hem esmentat anteriorment, les expressions de la subjectivitat que posa en circulació la

televisió⁴. Per tal d'observar les regulacions que gran part del discurs hegemònic imposa a la diferència de gènere en general, i a l'expressió de la feminitat en particular, hem analitzat els discursos que els informatius de les principals cadenes televisives públiques i privades d'àmbit estatal, i Televisió de Catalunya posen en circulació sobre la situació i condició social de les dones. Concretament, hem analitzat els relats que els telenotícies de migdia i de vespre de TVE-1, La 2, Tele-5, Antena 3 TV, TV3 i 33 van construir sobre el 8 de març (Dia Internacional de les Dones) de 2005⁵.

Per dur a terme l'anàlisi ens hem fixat en:

- La presència del DID en el conjunt dels telenotícies.
- Els temes al voltant dels quals es va organitzar el relat informatiu.
- La construcció de la diferència home/dona.

La presència del DID en el conjunt dels telenotícies

Una de les dades que cal tenir en compte necessàriament a l'hora d'observar el paper que tenen determinats grups en la construcció col·lectiva del social és la presència que tenen en els mitjans de comunicació i els rols (agentius, passius, estatus) que se'ls assigna. En aquest cas, tractant-se del 8 de març, la presència de les dones, com a col·lectiu, estava garantida. Tot i així, ens ha semblat pertinent analitzar, amb detall, el temps que va esmerçar cada cadena en la informació del DID i com es va distribuir aquest temps.

A la taula 1 observem el temps que va emprar cada cadena en la informació del DID dels telenotícies de migdia i de vespre⁶. El temps total esmerçat, que apareix a la darrera columna, és la suma de la durada de la notícia pròpiament dita i de la notícia connectada, quan aquesta notícia es pro-dueix. No obstant això, aquest temps total no es pot llegir en termes absoluts, sinó que s'ha de relacionar amb el temps de durada de cada telenotícies, que apareix esmentat a la primera columna.

Si partim, doncs, d'aquesta relació de temporalitats, ens adonem que el telenotícies que inverteix més temps en el relat informatiu de Dia Internacional de les Dones és el de La 2 (vespre), seguit de TV3 (migdia), Tele-5 (migdia), Antena 3 TV (migdia) i TVE-1 (vespre i migdia, correlativament). Aquestes dades ens haurien de fer reflexionar: Per què la cadena que dona més visibilitat a la notícia és el segon canal de la televisió espanyola; és a dir, un canal absolutament minoritari? Per què les cadenes de més audiència, llevat del cas de TVE-1, hi inverteixen molt més temps al migdia que al vespre? És potser perquè aquesta notícia s'adreça fonamentalment a les dones?

Temes al voltant dels quals s'organitza la informació

Quan els informatius parlen del Dia Internacional de les Dones, de què parlen? Quins són els temes que se seleccionen quan es construeix un relat sobre la situació social de les dones? La selecció temàtica va ser, en certa

4 La televisió és un dels mitjans més potents d'estandardització de la cultura global. És difícil trobar una llar, sigui quin sigui el país del món que observem, que s'escapi d'aquesta influència. És cert que també és un mitjà que es pot utilitzar a favor del manteniment de cultures locals; però no creiem que sigui adequat observar la producció discursiva d'aquest mitjà diferenciant el global del local. Al nostre parer, la cultura global sempre apareix "localitzada", és a dir, resignificada a partir de les experiències específiques de cada comunitat. Per aquesta raó no fem referència a aquest tipus de distincions.

5 No hem inclòs en aquest estudi les cadenes de pagament perquè hem considerat que, tot i que alguns informatius s'emeten en obert, l'audiència és bastant minoritària. Tampoc no hem tingut en compte les referències que es van fer al DID en telenotícies anteriors al 8 de març, com succeeix amb la cobertura que va fer TV3 de l'esmorzar institucional que es va celebrar el 6 de març al Palau de Pedralbes i al qual va assistir Pasqual Maragall. El nostre objectiu ha estat cenyir-nos estrictament a la cobertura que ha fet cada cadena de la notícia del dia, perquè ens ha semblat que era més fàcil observar-ne el contrast.

6 El telenotícies de TVE a Catalunya només s'emet al migdia.

Taula 1. Sèries de producció pròpia de Televisió de Catalunya (1994-2003)

			Durada telenotícies	Durada notícia DID	Durada notícia connectada*	Durada total DID
Televisions públiques	TVE-1	Migdia	48:45	4:08		4:08
		Vespre	50:04	4:39		4:39
	La 2	Vespre	15:58	4:20	1:02	5:22
	TVE a Catalunya	Migdia	20:32	1:09		1:09
		Vespre	48:55	2:35		2:35
	TV3	Vespre	62:04	3:43		3:43
Televisions privades	Tele-5	Migdia	44:53	4:79		4:79
		Vespre	38:30	2:05	0:34	2:39
	Antena 3 TV	Migdia	48:30	4:22		4:22
		Vespre	47:12	2:92		2:92

Font: Elaboració pròpia

* Notícia que, tot i no formar part directament de la informació del DID, s'hi relaciona temàticament, com manifestacions de dones en diferents països o anècdotes que l'equip de redacció ha relacionat per alguna circumstància.

manera, la selecció dels escenaris cognitius en què es fa actuar, amb més o menys protagonisme, els actors socials. Seleccionar un tema vol dir, per tant, focalitzar un espai mental en detriment d'un altre. Quins són, doncs, els escenaris en què succeeixen les narratives que els informatius televisius posen en circulació sobre el fet de ser socialment dona?

A la taula 2 observem, en primer lloc, si la notícia del DID apareix al sumari; en segon lloc, el tema mitjançant el qual s'introdueix la notícia; i, finalment, el tema al voltant del qual s'organitza el reportatge o reportatges, segons se'n presentin un o dos. Pel que fa als temes que obren la notícia, observem que TVE-1, Tele-5 i en part TV3 opten per parlar de la *igualtat*; Antena 3 TV, per parlar de la *lleï de la igualtat* i la *discriminació laboral*; en aquest darrer tema coincideix també La 2, i finalment TV3 opta per parlar de la *violència contra les dones*, en el telenotícies del migdia, i per mostrar la *lectura del manifest* i la *manifestació* de Barcelona, en el telenotícies del vespre. El tema més reiterat en la introducció dels informatius és, doncs, la *igualtat*, ja sigui com a plantejament general, o com a proposta de llei.

Introduir una notícia amb un tema determinat, vol dir situar "escènica" el relat i activar dominis cognitius que orientaran el processament i la interpretació de la informació. El fet que la majoria de les notícies situïn en primer pla informatiu el tema de la *igualtat* fa que els reportatges que el contenen, si no es desconnecten explícitament, es llegeixin des d'aquesta perspectiva. Però, quan es parla d'*igualtat*, de què s'està parlant? Els reportatges que conformen la notícia de TVE-1 són especialment il·lustratius i els tractarem detingudament en l'apartat següent.

Altres temes introductoris, com el que va seleccionar TV3, la violència contra les dones, o el que van seleccionar La 2 i Antena 3 TV, la discriminació laboral, són temes d'actualitat mediàtica i, per tant, de preocupació social (l'ordre és pertinent). En el cas de TV3, a més, el tema s'introdueix mitjançant imatges impactants de campanyes de conscienciació social que diferents governs europeus estan duent a terme, a través de les televisions, contra els maltractaments a les dones. Iniciar la notícia amb aquestes imatges és denunciar una realitat crua, però és també situar el relat en un espai europeu, en què es propicien noves

Taula 2. Distribució dels temes dels telenotícies (8 de març de 2005)

			Sumari	Temes (Inici)	Temes (Reportatge 1)	Temes (Reportatge 2)	Temes (Notícia connectada)
Televisions públiques	TVE-1	Migdia	No	Igualtat	Discriminació laboral entre assalariades i autònomes	Dona que fa una feina d'home	
		Vespre	Sí	Igualtat	Dones que fan feines d'home		
	La 2	Vespre	No	Discriminació laboral	Entrevistes a diferents tipus de dones	Vida quotidiana d'una mestressa de casa llicenciada en ciències polítiques	Manifestació a Istanbul
	TVE a Catalunya	Migdia	No	Igualtat	Actes al voltant del DID		
	TV3	Migdia	Sí	Violència contra les dones / Igualtat	Discriminació laboral: Dones que treballen a la construcció	Situació de les dones al Pakistan	Actes al voltant del DID/ Inauguració de Ràdio Paca
		Vespre	Sí	Manifest i manifestació del DID a Barcelona	Discriminació laboral: Dones que treballen a la construcció	Dona conductora d'autocar/ Discriminació salarial	
	33	Vespre	Sí	La situació de la dona a l'Índia	Entrevista a Anna Ferrer		
Televisions privades	Tele-5	Migdia	No	Igualtat	Conciliació vida familiar i laboral	Conseqüències d'una hipotètica vaga general de dones	
		Vespre	No	Igualtat	Conseqüències d'una hipotètica vaga general de dones		El príncep Carles d'Anglaterra titlla de vergonyosa una protesta en què les dones mostraven els pits
	Antena 3 TV	Migdia	No	Llei de la igualtat / Discriminació laboral	Anàlisi d'anuncis masculistes dels diaris	Violència contra les dones / Centre de teràpia adreçat a homes acusats de violència contra les dones (Israel)	
		Vespre	No	Llei de la igualtat / Discriminació laboral	Dones que treballen com a conductores d'autobús		

Font: Elaboració pròpia

identificacions identitàries: el *nosaltres* ja no és només l'Estat espanyol, sinó la comunitat europea.

Pel que fa als temes dels reportatges, giren fonamentalment entorn de la vida quotidiana de diversos tipus de dones. L'objectiu principal és mostrar les dificultats que encara tenen les dones per conciliar la vida familiar i laboral o fer palès que en aquests moments ja hi ha dones que fan feines considerades d'homes. Curiosament, les feines d'home que ens mostren són: electricista, picapedrer, arquitecte tècnic, conductora d'autobús, etc. Per què s'ofereixen aquests exemples com a mostra d'*igualtat*, d'alliberament, i no els de dones que han aconseguit accedir a determinats llocs de poder? De fet, la pregunta clau hauria de ser: quins significats associem al gènere i què vol dir *igualtat*?

La majoria dels reportatges, formulant i plantejant preguntes fal·lacioses, han reproduït els tòpics i estereotips de sempre. No obstant això, hem trobat dues excepcions que ens agradaria esmentar. Ens referim al reportatge que va emetre Tele-5 sobre una hipotètica vaga general de dones, i al que va emetre Antena 3 TV sobre el masclisme als anuncis d'ofertes laborals. El de Tele-5 és especialment interessant perquè utilitza un recurs epistèmic que permet introduir noves conceptualitzacions sobre la importància econòmica de les feines que solen fer les dones. En concret, abandona l'esquema "inductiu" habitual de mostrar què hi ha i aposta per un esquema "deductiu" d'imaginar què hi podria haver. Proposa imaginar una possible vaga general de totes les dones i demana a diferents experts i

expertes que n'avaluïn les conseqüències. Les opinions de tots i totes són categòriques: el país se submergiria en un autèntic desastre. Quant al reportatge d'Antena 3 TV, és interessant perquè denuncia el sexisme i androcentrisme dominants llegint simplement en veu alta els anuncis d'ofertes laborals.

Pel que fa a les notícies connectades, en general estan relacionades amb fets que han succeït a diferents llocs del món i que tenen alguna connexió directa o indirecta amb el DID. TV3, però, és una excepció. En concret, aprofita la part final del telenotícies, el reportatge, per continuar informant sobre actes que s'han produït a Barcelona en el marc del 8 de març (per exemple, la inauguració de *Ràdio Paca*). Els temes són, en aquests casos, anecdòtics.

La construcció de la diferència home/dona

Tal com esmentàvem més amunt, el gènere es podria entendre com l'efecte de "subjeccions" discursives mitjançant les quals s'inscriu en nosaltres l'ordre social dominant. En altres paraules, el gènere no depèn de trets que els éssers humans posseïm sinó dels significats socioculturals que se'ns assigna. La diferència home/dona hauria d'estar, per tant, en constant procés de resignificació. Hem vist en l'apartat anterior que la *igualtat* era el tema més recurrent en la introducció de la notícia del DID, tanmateix creiem que la manera com aquest concepte s'ha materialitzat en alguns relats mereix que hi reflexionem conjuntament.

Efectivament, estem davant d'una notícia que s'inicia amb

Notícia de TVE-1 (migdia) sobre el Dia Internacional de les Dones

Introducció de la notícia: *Hoy, 8 de marzo, Día Internacional de la Mujer, en foros y conferencias de todo el mundo se habla de las dificultades que todavía hoy tienen las mujeres para ser consideradas iguales a los hombres. A uno de esos foros en Madrid, ha asistido el presidente del gobierno acompañado de casi todas sus ministras. Faltaba sólo la de Agricultura. José Luís Rodríguez Zapatero ha dicho que el suyo es el primer gobierno paritario de la historia de España, pero ha reconocido que queda mucho por hacer. El presidente ha recordado las medidas a favor de la mujer aprobadas desde que el llegó a la Moncloa y ha anunciado una nueva ley para la igualdad (imatges i paraules del discurs del president). El DIM hay que recordar las desigualdades que siguen existiendo entre hombres y mujeres, por ejemplo en el terreno laboral. En España, el porcentaje de mujeres en paro duplica al de hombres Cada vez más mujeres trabajan y muchas han decidido hacerlo por cuenta propia ante las dificultades para encontrar empleo. Son las autónomas, que tienen sus propios problemas.*

Reportatge 1: *Carolina es traductora y trabaja por su cuenta (imatges i paraules de C). Su principal problema es que hace poco tuvo a su segundo hijo y lleva mal compaginar su trabajo con el cuidado de sus hijos (imatges i comentaris de C amb els seus fills). Para todas las mujeres es difícil tener familia y trabajar, pero las autónomas dicen que ellas lo tienen peor (imatges i comentaris de C i d'una propietària d'una botiga). Pero, de 7 millones de mujeres afiliadas a la Seguridad Social, una de cada 7 trabaja por su cuenta. En el último año, el número de afiliados al régimen especial de autónomos ha crecido un 53% gracias, sobre todo, a ellas por eso piden igualdad de derechos entre asalariadas y autónomas. (imatges de dones autònomes, i imatges i comentaris d'una representant de la Federació de Treballadors Autònoms) La mayoría de las autónomas trabaja en el sector servicios (imatges) y muchas de ellas en turismo rural.*

Reportatge 2: *Villarrubia de los Ojos es uno de los pueblos más madrugadores de España. Aquí la gente se levanta a las 5 para ir a trabajar a las obras a Madrid. 150 Km. todos los días para ir y otros tantos para volver (imatges i comentaris). Unos 1.200 obreros hacen este recorrido cada día. Es un trabajo duro, sólo para hombres. Esta furgoneta nos ha llamado la atención porque en ella va la única mujer de Villarrubia que trabaja en el tajo. Sole tiene 20 años y hace 3 que curra en las obras (imatges i comentaris). Están acondicionando el local para montar una tienda de lámparas en el centro de Madrid (imatges i comentaris). Sole está acostumbrada a moverse en un mundo de hombres y, si alguien se pasa, ella le para los pies rápidamente (imatges i comentaris). Sole es currante como todos en la obra, es mujer en su vida privada y es gitana las 24 horas del día.*

el tema de la *igualtat*, suposadament entre homes i dones, i de la *lleï de la igualtat* que pretén impulsar el govern socialista. Les paraules de Zapatero donen, a més, un sentit institucional al propòsit de fer-la efectiva. Ara bé, en quin sentit hem d'entendre aquí *igualtat*? Els dos reportatges que completen la notícia insisteixen en el tema; però, en lloc de donar-nos elements per entendre el sentit en què ha estat emprat el terme, ens creen més confusió.

El primer reportatge ens parla de les dones que treballen com a autònomes (traductores, botigueres, maquilladores, etc.) i els problemes que tenen per conciliar la vida familiar i professional. I justament, en lloc de situar aquestes dificultats en l'organització androcèntrica de la societat, es desplaça el problema envers les *desigualtats* que existeixen entre dones assalariades i autònomes. La inferència que l'audiència fa d'aquesta informació és que les dones assalariades han aconseguit una situació d'igualtat en relació amb els seus companys homes que no han aconseguit les autònomes. Inferència òbviament enganyosa. Respecte de qui es parla doncs d'igualtat, quan se'n parla?

El reportatge 2 és encara més alarmant. La suposada igualtat entre homes i dones es planteja a partir del relat de l'activitat professional de Sole, una noia gitana de les rodalies de Madrid que treballa com a electricista. En aquest cas, *igualtat* deu voler dir poder fer una feina "dura". A través de les paraules del text, observem, però, que no és només una qüestió d'igualtat, sinó que no acabem de saber a quin gènere pertany Sole. És dona o home? Ens diuen: *Es un trabajo duro, sólo para hombres*, però ella el fa. Aleshores? Més endavant ens diuen que és l'única dona que *trabaja en el tajo* i, després, que *hace tres años que curra en la obra* i, per acabar, que *Sole es currante como todos en la obra, es mujer en su vida privada y es gitana las 24 horas del día*. L'exercici de recategorització del gènere que ens obliga a fer aquesta història és remarcable. Què ens volen dir, quan ens diuen que la feina de Sole es *sólo para hombres*? I què quan ens diuen que *es mujer en su vida privada*? Si les identifications ètniques són permanents, perquè no ho són les de gènere? Podem ser ara homes, ara dones? Potser la impossibilitat, que posa de manifest aquest relat, de pensar la realitat social més enllà dels estereotips tronats que sostenen l'androcentrisme dominant ens obre les portes de la transgressió. Cal resignificar, doncs, la diferència de gènere.

Per concloure

El propòsit d'aquest article ha estat, bàsicament, introduir elements de reflexió al voltant de les representacions que els informatius televisius construeixen de la identitat "dona". Per tal de facilitar-ne l'aproximació, hem introduït un petit marc teòric que ens ha semblat adequat i suggeridor. De les conclusions que en podríem extreure, destaquem:

- La televisió intervé directament en la producció i transformació de les identitats socials i de les percepcions que en tenim.
- Els telespectadors interactuen amb la televisió segons el tipus de programa. L'actitud que es té davant d'una telesèrie no és la mateixa que la que es té davant d'un informatiu. L'anàlisi dels efectes de la interacció televisiva ha de ser, per tant, situada.
- Els informatius solen donar les notícies des d'un punt de vista que sembla consensuat i acceptat per tothom, la gent les rep com l'expressió de la "veritat". Gairebé ningú pren consciència que la perspectiva des de la qual es construeix la notícia conté un biaix ideològic.
- Els relats que les diferents televisions van confeccionar per commemorar el 8 de març (Dia Internacional de les Dones) de 2005, mostra que, en molts casos (TVE-1, per exemple), se segueixen reproduint els esquemes androcèntrics i patriarcals que conformen el simbòlic dominant i que se suposa que, en aquest cas, s'havien d'evitar.
- El temps que els informatius de les distintes cadenes van dedicar al 8 de març va ser, llevat de TVE-1, bastant més superior al telenotícies del migdia que al telenotícies del vespre. Això vol dir que es continua pensant que aquest tipus d'informacions només interessa les dones, que solen veure la televisió en aquesta franja horària més que els homes.
- El tractament que les diferents cadenes fan d'uns mateixos temes és el punt més interessant d'aquest estudi. Mentre que TVE-1 opta per presentar la igualtat entre dones i homes a partir de models estereotipats, contradictoris, absurds i caricaturescos, Tele-5 fa tot el contrari i opta per una estratègia discursiva que posa clarament de manifest la importància social que té la feina que fan les dones i com n'és de poc reconeguda. *Grosso modo* podríem dir que les televisions privades han tingut força més cura en la

construcció de les identitats “dona” que van posar en circulació a través dels seus reportatges que les televisions públiques. TV3 va ser l'única que va optar per iniciar el relat principal en el context europeu i anar tractant després situacions locals.

- Els temes, és a dir, els escenaris socials en què es van situar els relats del 8 de març, són els que solen formar part històricament de les reivindicacions de gran part del feminisme: igualtat, no-discriminació laboral, lluita contra els maltractaments, etc. El 2005, el tema més recurrent ha estat el de la *igualtat*, atès que s'ha relacionat amb la *Llei d'igualtat* que ha impulsat el govern socialista.
- Algunes cadenes van donar també informació, tot i que breu, de manifestacions de dones als països musulmans. TV3 va cobrir una manifestació de dones al Pakistan i va entrevistar Anna Ferrer, i La 2 va cobrir la manifestació d'Istanbul. Encara que siguin només petites anècdotes, aquestes informacions serveixen per modificar clixés sobre les dones musulmanes que molts mitjans de comunicació s'entesten a reproduir.

Finalment, creiem que seria interessant prendre consciència de la necessitat d'obrir un debat social sobre els significats socioculturals que atribuïm al gènere i la conveniència o no conveniència de continuar pensant-lo i representant-lo de la mateixa manera.

Bibliografia

- BARKER, CH. *Televisión, globalización e identidades culturales*. Barcelona: Paidós, 2003
- BOURDIEU, P. *Sur la télévision*. París: Liber, 1996
- BOURDIEU, P. *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama, 2000
- BUTLER, J. *Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity*. Routledge: Nova York, 1990 [Traducció al castellà: El género en disputa. Paidós: Mèxic, 2001]
- BUTLER, J. *Cuerpos que importan*. Barcelona: Paidós, 2002
- CABRUJA I UBACH, T. "Psicología social crítica y posmodernidad. Implicaciones para las identidades construidas bajo la racionalidad moderna". A: *Anthropos*, 177. pp. 49-59, 1998
- FAIRCLUAGH, N. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Londres / Nova York: Longman, 1995
- FOUCAULT, M. *Tecnologías del yo y otros textos afines*. Barcelona: Paidós, 1990 [1981]
- GIDDENS, A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press, 1991 (Traducció al castellà: Modernidad e identidad del yo: el yo y la sociedad en la época contemporánea. Barcelona: Península, 1997)
- GORDO GARCÍA, M. "Género y libertad". A: *Espéculo. Revista de estudios literarios*. Universidad Complutense de Madrid, 2001.
<http://www.ucm.es/info/especulo/numero19/genero.html>
- GUNTER, B. *Television and gender representation*. Londres: John Libbey, 1995
- HALL, S. "Who needs identity?" A: HALL, S.; GAY, P. DU (comp.) *Questions of Cultural Identity*. Londres: Sage, 1996
- HARTLEY, J. *Los usos de la televisión*. Barcelona: Paidós, 2000
- LACLAU, E. "Universalism, Particularism and the Question of Identity" A: RAJCHMAN, J. [Ed.] *The Identity in Question*. Nova York / Londres: Routledge. pp. 93-108, 1995
- LÓPEZ DÍAZ, P. [Coord.] "Representación de género en los Informativos de Radio y de Televisión. Informe IRTV", 2005.
<http://www.mujaresenred.net>
- RIBAS BISBAL, M. "Dominant Public Discourse an Social Identities" A: PÜTZ, M.; NEFF, J.; VAN DIJK, T. A. *Communicating Ideologies: Multidisciplinary Perspectives on Language, Discourse and Social Practice*. Frankfurt / Nova York / París / Berna: Peter Lang, 2004
- SCOTT, J. "La experiencia como prueba" A: CARBONELL, N; TORRAS, M. [Eds.] *Feminismos literarios*. pp. 77-112. Madrid: Arco libros, 1999 [Títol original: "The Evidence of Experience". *Critical Enquiry*, 17. 1991 pp. 773-797]
- THOMPSON, J. *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1995
- VAN DIJK, T. A. *La noticia como discurso: Comprensión, estructura y producción de la información*. Barcelona: Paidós, 1990
- VAN DIJK, T. A. *Ideology*. Londres: Sage, 1998 [Traducció al castellà: Ideología, Barcelona: GEDISA, 1999]
- VAN DIJK [Ed.] *Estudios del discurso. V. I i II*. Barcelona: GEDISA, 1999
- WITTGENSTEIN, L. *Investigacions Filosòfiques*. [Traducció i edició de Josep M. Terricabras]. Barcelona: Laia, 1983 [1958]
- WILKINSON, S.; KITZINGER, C. *Feminism and discourse. Psychological perspectives*. Londres: Sage, 1995
- WODAK, R. (Ed.). *Gender and discourse*. Londres: Sage, 1997
- ZOONEN, L. VAN. *Feminist Media Studies*. Londres: Sage, 1994